

ZAMONAVIY O'ZBEK TILIDA TERMINOLOGIK TIZIMNING RIVOJLANISHI HAMDA MUAMMOLAR, TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

Qalandarov Shuhratjon Shokirjonovich

PhD, dotsent

Annotatsiya: mazkur maqolada zamonaviy o'zbek tilining terminologik tizimi rivojlanishining nazariy va amaliy jihatlari, uning shakllanish manbalari, yangi terminlarning yuzaga kelish mexanizmlari hamda terminologik me'yorlashtirish bilan bog'liq muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'zbek tilidagi terminologik birliklarning tarixiy taraqqiyoti, milliy til imkoniyatlari asosida termin yaratish, boshqa tillardan termin o'zlashtirish, kalkalash, semantik kengayish, affiksatsiya, kompozitsiya va qisqartma shakllar orqali yangi terminlar hosil qilish jarayonlariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, raqamlashtirish, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt, iqtisodiyot, tibbiyot, huquq, muhandislik va boshqa zamonaviy sohalarning rivojlanishi o'zbek terminologik tizimiga olib kirayotgan yangi birliklar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari terminologik tizimning rivojlanishida bir xillik, me'yoriylik, milliylik va xalqaro ilmiy kommunikatsiyaga moslik tamoyillarini uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Maqolada zamonaviy terminologik siyosatni takomillashtirish, terminlarning yagona elektron bazasini shakllantirish, sohaviy terminologik lug'atlarni muntazam yangilash va termin yaratish jarayoniga mutaxassis hamda tilshunoslarni tizimli jalb etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, terminologiya, termin, terminologik tizim, termin yaratish, terminologik me'yor, o'zlashma termin, neologizm, raqamli terminologiya, milliy terminologiya, standartlashtirish, lingvistik siyosat.

KIRISH

Terminologiya har qanday milliy tilning ilmiy, kasbiy va texnologik taraqqiyotini aks ettiruvchi muhim leksik qatlamlardan biri hisoblanadi. Tilning umumiy lug'at tarkibi kundalik hayot, ijtimoiy munosabatlar va madaniy tajribani ifodalasa, terminologik tizim muayyan fan, texnika, ishlab chiqarish, huquq, iqtisodiyot, tibbiyot, ta'lim, axborot texnologiyalari va boshqa maxsus sohalarda shakllangan tushunchalarni aniq ifodalash vazifasini bajaradi. Shu sababli terminologiyaning rivojlanishi faqat lug'at boyligining ko'payishi sifatida emas, balki milliy tilning ilmiy tafakkurni ifodalash imkoniyatlari kengayishi sifatida baholanishi lozim. Zamonaviy o'zbek tilida kuzatilayotgan ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, texnologik va madaniy o'zgarishlar terminologik tizimning miqdoriy va sifat jihatdan yangilanishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, internet kommunikatsiyasining kengayishi, xalqaro ilmiy hamkorlikning kuchayishi, yangi kasblarning paydo bo'lishi va ishlab chiqarish jarayonlarining modernizatsiyalashuvi o'zbek tilida ilgari mavjud bo'lmagan tushunchalarni nomlash ehtiyojini kuchaytirmoqda. Natijada bir tomondan milliy tilning ichki imkoniyatlari asosida yangi terminlar yaratish jarayoni faollashayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan

ingliz, rus, lotin, yunon va boshqa tillardan terminlarning bevosita yoki bilvosita o'zlashtirilishi davom etmoqda. Mazkur ikki jarayon o'rtasidagi muvozanat zamonaviy o'zbek terminologiyasining eng muhim masalalaridan biridir. Terminologik birlikning muvaffaqiyatli qo'llanishi uning faqat tushunchaga mos kelishi bilan emas, balki talaffuz va yozuv jihatidan o'zbek tilining fonetik va grammatik tizimiga moslashuvi, boshqa terminlar bilan tizimli munosabatga kirisha olishi, mutaxassislar tomonidan bir xil ma'noda tushunilishi va amaliy kommunikatsiyada barqaror qo'llanishi bilan ham belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan terminologik tizimni tartibga solish, terminlarni ilmiy asosda tanlash va me'yorlashtirish masalalari davlat tilining ilmiy salohiyatini oshirish bilan bevosita bog'liqdir. O'zbek tilining davlat tili sifatidagi mavqeyini mustahkamlash, uning zamonaviy fan va texnologiyalar tiliga aylanish imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha amalga oshirilayotgan til siyosati ham terminologiya oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Mavzuning dolzarbligi aynan shundan iboratki, bugungi kunda yangi tushunchalar soni juda tez ortmoqda, termin yaratish jarayoni esa ayrim hollarda markazlashmagan va spontan xarakter kasb etmoqda. Bir tushuncha uchun bir necha nomning parallel ishlatilishi, ayrim xorijiy terminlarning asossiz ravishda o'z holicha qabul qilinishi, bir terminning turli sohalarida turlicha ma'noda qo'llanishi, tarjima va kalkalash jarayonidagi nomuvofiqliklar ilmiy va kasbiy kommunikatsiyada noaniqliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun zamonaviy o'zbek terminologik tizimining rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash, termin yaratishning samarali usullarini belgilash va kelgusidagi istiqbollarni ilmiy asoslash bugungi o'zbek tilshunosligining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqolaning maqsadi zamonaviy o'zbek tilidagi terminologik tizimning rivojlanish tendensiyalarini aniqlash, terminlarning shakllanish manbalari va usullarini tahlil qilish, mavjud muammolarni tizimlashtirish hamda terminologik siyosat va amaliyotni takomillashtirish istiqbollari belgilashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy o'zbek tilining leksik-semantik tizimi, so'z yasalishi, terminologiya nazariyasi, terminografiya va til me'yoriga oid ilmiy qarashlar tashkil etadi. Tadqiqot materiali sifatida o'zbek tilining umumiy va sohaviy lug'atlarida qayd etilgan terminlar, ilmiy va o'quv adabiyotlarida uchraydigan terminologik birliklar, zamonaviy ommaviy axborot vositalari va raqamli kommunikatsiyada faol ishlatilayotgan yangi terminlar, shuningdek, fan va texnika sohalarida qo'llanayotgan o'zlashma birliklar nazariy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy, strukturaviy, leksik-semantik, komponent tahlil, derivatsion va terminologik tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tavsifiy metod yordamida zamonaviy o'zbek terminologiyasida mavjud bo'lgan jarayonlar holat jihatidan tavsiflandi; qiyosiy metod asosida milliy til vositalari yordamida yaratilgan terminlar bilan o'zlashma birliklarning funksional xususiyatlari solishtirildi; strukturaviy metod terminlarning tarkibiy tuzilishini aniqlashga xizmat qildi; leksik-semantik tahlil terminlarning ma'no tarkibi, semantik kengayishi va torayishini aniqlashda qo'llandi; derivatsion tahlil esa affiksatsiya, qo'shma so'z yasash, qisqartirish va boshqa so'z yasash mexanizmlarining terminologik mahsuldorligini ko'rsatishga imkon berdi. Terminologik tizimni o'rganishda "termin" va "terminologik tizim" tushunchalarini farqlash muhim hisoblanadi. Alohida termin ma'lum bir maxsus tushunchaning nomi bo'lsa, terminologik tizim shu tushunchalar o'rtasidagi mantiqiy,

semantik va strukturaviy munosabatlarni ifodalovchi birliklarning yaxlit majmuasidir. Demak, yangi terminni baholashda faqat uning alohida shakliga emas, balki tegishli sohadagi boshqa terminlar bilan munosabatiga ham e'tibor qaratish talab etiladi. Tadqiqotda terminologik birliklarning quyidagi asosiy shakllanish yo'nalishlari ajratib ko'rsatildi: o'zbek tilining mavjud lug'aviy birliklarini terminologik ma'noda faollashtirish; affiksial va kompozitsion so'z yasalishi asosida yangi terminlar yaratish; semantik kalkalash; boshqa tillardan bevosita o'zlashtirish; so'z birikmalari orqali ko'p komponentli terminlar hosil qilish; qisqartmalar va grafik modellar asosida yangi birliklar yaratish; xalqaro terminologik elementlardan foydalanish. Mazkur usullar o'zaro bir-birini inkor qilmaydi, aksincha zamonaviy terminologik tizimda parallel ravishda amal qiladi. Tadqiqotning muhim tamoyillaridan biri terminologik tizimni dinamik hodisa sifatida ko'rishdan iborat bo'ldi. Chunki terminologiya jamiyatning ilmiy va texnologik rivojlanishiga bevosita bog'liq bo'lib, yangi tushunchalar paydo bo'lishi bilan uning tarkibi ham o'zgarib boradi. Shu sababli terminologik me'yorni mutlaqo o'zgarmas hodisa sifatida emas, balki ilmiy taraqqiyot bilan birga takomillashadigan tizim sifatida baholash maqsadga muvofiqdir. Tadqiqotda terminlarning barqarorligi, bir ma'noliligi, qisqaligi, tizimlilik darajasi, milliy til me'yorlariga muvofiqligi va xalqaro ilmiy muloqotdagi ekvivalentligi asosiy baholash mezonlari sifatida olindi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari zamonaviy o'zbek tilining terminologik tizimi bir vaqtning o'zida bir nechta o'zaro bog'liq jarayonlar ta'sirida rivojlanayotganini ko'rsatdi. Birinchi muhim tendensiya - terminologiyaning ichki imkoniyatlar asosida boyib borishidir. O'zbek tili agglutinatив tuzilishga ega bo'lganligi sababli affiksatsiya orqali yangi terminlar hosil qilish uchun keng imkoniyatlarga ega. Tilning mavjud so'z yasovchi qo'shimchalari yordamida kasb, faoliyat, jarayon, xususiyat, vosita va natijani bildiruvchi ko'plab terminologik birliklarni hosil qilish mumkin. Bunda termin yaratishning tabiiyligi, o'zbek tilining so'z yasash modeliga mosligi va terminning boshqa birliklar bilan tizimli munosabatga kirish imkoniyati muhim ahamiyat kasb etadi. Ikkinchi tendensiya - semantik usulning faollashuvidir. Umumiste'mol tilida mavjud bo'lgan ayrim so'zlar fan va kasb sohalarida maxsus ma'no kasb etib, terminologik birlikka aylanmoqda. Masalan, "tarmoq", "oyna", "bulut", "sichqoncha", "ildiz", "oqim", "maydon", "yadro" singari birliklarning ayrimlari muayyan fan va texnologik kontekstlarda maxsus tushunchalarni ifodalash uchun qo'llanadi. Bunday jarayon tilning ichki semantik imkoniyatlaridan foydalanish orqali yangi tushunchalarni nomlash imkonini beradi. Uchinchi tendensiya - o'zlashma terminlarning faol kirib kelishidir. Globallashuv sharoitida ilmiy va texnologik axborotning asosiy qismi xalqaro tillar orqali tarqalishi sababli o'zbek terminologiyasida inglizcha va boshqa tillardan o'zlashtirilgan birliklar soni ortmoqda. Ayniqsa, axborot texnologiyalari, raqamli iqtisodiyot, marketing, menejment, sun'iy intellekt va biznes sohalarida bu jarayon yaqqol ko'zga tashlanadi. "Server", "platforma", "marketing", "menedjment", "monitoring", "algoritm", "modul", "interfeys", "startup", "brending", "kontent" kabi birliklarning qo'llanishi zamonaviy terminologik tizimning xalqaro ilmiy-texnik leksika bilan uzviy aloqada ekanini ko'rsatadi. Biroq o'zlashma terminning tilga kirib kelishi uning avtomatik ravishda me'yoriy birlikka aylanganini anglatmaydi. Termin o'zlashgandan keyin uning

yoʻzilishi, talaffuzi, grammatik shakllanishi va maʼno chegaralari oʻzbek tili tizimida aniqlanishi lozim. Toʻrtinchi tendensiya - koʻp komponentli terminlarning koʻpayishidir. Zamonaviy fanlarda tushunchalar murakkablashib borayotgani sababli bir soʻzdan iborat termin bilan cheklanib qolish qiyinlashmoqda. “Raqamli taʼlim texnologiyalari”, “sunʼiy intellekt tizimlari”, “axborot xavfsizligini boshqarish”, “masofaviy taʼlim platformasi”, “energiya samaradorligini baholash” kabi birikmalar muayyan tushunchalarni aniqroq ifodalash imkonini beradi. Bunday terminlarning afzalligi semantik aniqlikda boʻlsa, kamchiligi ularning uzunligi va amaliy nutqda ixcham shaklga ehtiyoj tugʻdirishidir. Beshinchi tendensiya - qisqartmalarning kengayishidir. Xalqaro ilmiy kommunikatsiyada keng qoʻllanadigan qisqartmalar oʻzbek tilidagi ilmiy matnlarga ham kirib kelmoqda. Shu bilan birga, mahalliy tashkilotlar, texnologiyalar va jarayonlar uchun oʻzbekcha qisqartmalar yaratish zarurati ham mavjud. Oltinchi tendensiya - terminlarning raqamli muhitda tez tarqalishidir. Avval terminologik birliklar asosan ilmiy adabiyot, darslik, lugʻat va rasmiy hujjatlar orqali ommalashgan boʻlsa, hozir internet, ijtimoiy tarmoqlar, elektron taʼlim platformalari va raqamli media yangi terminlarning tezkor tarqalishiga imkon bermoqda. Bu holat terminlarning hayotiy siklini qisqartiradi: yangi birlik qisqa vaqt ichida keng auditoriyaga tarqalishi yoki aksincha, boshqa variant tomonidan siqib chiqarilishi mumkin. Tadqiqot natijalariga koʻra, zamonaviy oʻzbek terminologiyasining asosiy muammolari terminologik variantlilik, sinonimik parallelizm, terminlarning turlicha yoʻzilishi, tarjima ekvivalentlarining beqarorligi, ayrim oʻzlashma terminlarning ortiqcha qoʻllanishi, sohaviy lugʻatlarning yangilanish surʼati zamonaviy fan taraqqiyotidan ortda qolishi hamda termin yaratish va tasdiqlash mexanizmlarining yetarlicha tizimlashtirilmaganligi bilan bogʻliq. Ayniqsa, bir tushuncha uchun bir nechta nomning parallel ishlatilishi ilmiy matnlarning izchilligiga salbiy taʼsir koʻrsatadi. Terminologik tizimda variantlilik maʼlum darajada tabiiy hodisa boʻlsa-da, ilmiy kommunikatsiya nuqtayi nazaridan asosiy va tavsiya etiladigan shaklni belgilash zarur. Bundan tashqari, terminlarning turli sohalarida bir xil shaklda, ammo turlicha maʼnoda ishlatilishi ham muayyan muammolarni keltirib chiqaradi. Shu sababli terminologik tizimni faqat yangi birliklar bilan boyitish emas, balki mavjud birliklarning maqomini aniqlash, ularni tasniflash, oʻzaro munosabatini belgilash va amaliy qoʻllanishini monitoring qilish ham dolzarb vazifa hisoblanadi.

MUHOKAMA

Zamonaviy oʻzbek terminologik tizimining rivojlanishi masalasini muhokama qilishda, avvalo, “milliylashtirish” va “xalqaro terminologiyaga integratsiyalashuv” oʻrtasidagi munosabatga aniqlik kiritish zarur. Terminologik siyosatda baʼzan barcha xorijiy terminlarni imkon qadar oʻzbekcha muqobillar bilan almashtirish tilning milliyligini taʼminlashning asosiy sharti sifatida qaraladi. Biroq ilmiy nuqtayi nazardan bunday yondashuv mutlaq qoida sifatida qabul qilinishi mumkin emas. Chunki zamonaviy fan va texnologiyalarning katta qismi xalqaro terminologik fondga ega boʻlib, ayrim tushunchalar turli tillarda oʻxshash terminologik birliklar orqali ifodalanadi. Xalqaro terminlarning mavjudligi ilmiy kommunikatsiyani yengillashtirishi mumkin. Masalan, biologiya, tibbiyot, fizika, kimyo, matematika va axborot texnologiyalaridagi koʻplab terminlar xalqaro ilmiy anʼanalar asosida shakllangan. Shuning uchun terminologik siyosatning maqsadi barcha oʻzlashmalarni rad etish emas, balki har bir terminning oʻzbek tiliga kirish zarurati, semantik aniqligi,

fonetik va grammatik moslashuvi hamda milliy muqobil yaratish imkoniyatini ilmiy asosda baholashdan iborat bo'lishi kerak. Bunda "zarur o'zlashma" va "asossiz o'zlashma" tushunchalarini farqlash muhimdir. Agar yangi tushuncha uchun o'zbek tilining mavjud lug'aviy va derivatsion resurslari asosida qisqa, aniq va tabiiy termin yaratish mumkin bo'lsa, milliy variantni ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Agar xalqaro termin allaqachon ilmiy kommunikatsiyada keng standartlashgan bo'lsa yoki uning o'zbekcha muqobili mazmunni to'liq va ixcham ifodalashga imkon bermasa, o'zlashma shaklni me'yorlashtirish ham ilmiy jihatdan asosli bo'lishi mumkin. Demak, terminologik me'yorlashtirishda puristik yondashuvdan ko'ra funksional va tizimli yondashuv ustun bo'lishi kerak. Terminologik tizimning yana bir muhim muammosi - tarjima jarayonidir. Xorijiy ilmiy adabiyotlar o'zbek tiliga tarjima qilinayotganda terminlarning bir xil ekvivalentda berilmasligi ilmiy matnlar o'rtasidagi izchillikni buzadi. Bir kitobda muayyan tushuncha bir termin bilan, boshqa manbada esa boshqa termin bilan ifodalanishi foydalanuvchini chalg'itishi mumkin. Shu sababli tarjima terminologiyasi uchun sohaviy ekvivalentlar bankini shakllantirish zarur. Bunday bank faqat tarjimonlar uchun emas, balki olimlar, o'qituvchilar, talabalar, muharrirlar va davlat tashkilotlari uchun ham muhim axborot resursi bo'la oladi. Terminologik tizimning rivojlanishida elektron texnologiyalar ham katta imkoniyatlar yaratmoqda. Zamonaviy terminologik lug'at faqat bosma nashr ko'rinishida emas, balki muntazam yangilanadigan elektron platforma shaklida mavjud bo'lishi kerak. Bunday platformada terminning nomi, ta'rifi, sohasi, grammatik xususiyatlari, sinonimlari, tavsiya etiladigan shakli, boshqa tillardagi ekvivalentlari va foydalanish misollari ko'rsatilishi mumkin. Shu bilan birga, terminologik bazani korpus lingvistikasi vositalari bilan bog'lash orqali terminlarning real matnlardagi chastotasi, kontekstual qo'llanishi va variantlari monitoring qilinishi mumkin. Bu esa termin tanlash jarayonini subyektiv qarorlardan empirik ma'lumotlarga asoslangan qarorlarga o'tkazishga xizmat qiladi. Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ham terminologik tadqiqotlar uchun yangi imkoniyatlar ochmoqda. Katta hajmdagi matnlarni avtomatik tahlil qilish, yangi terminlarni aniqlash, ularning qo'llanish chastotasini hisoblash, terminologik variantlarni guruhlash va ko'p tilli ekvivalentlarni aniqlash kabi vazifalarda kompyuter lingvistikasi vositalaridan foydalanish mumkin. Biroq bunday texnologiyalar mutaxassis tilshunos va soha eksperti o'rnini to'liq bosa olmaydi. Avtomatik aniqlangan birlikning termin sifatidagi maqomini belgilashda uning tushunchaviy chegarasi, sohaga aloqadorligi, me'yoriyligi va kommunikativ barqarorligi inson ekspertizasi orqali baholanishi zarur. Shuning uchun kelajakdagi terminologik siyosatda "inson eksperti + raqamli tahlil" modeli samarali yo'nalishlardan biri bo'lishi mumkin. Terminologik tizimning rivojlanishida ta'lim tizimining o'rnini ham alohida ahamiyatga ega. Oliy ta'limda yangi fanlar va mutaxassisliklar paydo bo'lishi bilan yangi terminologik qatlamlar shakllanadi. Darslik va o'quv qo'llanmalarda bir xil terminlardan foydalanish talabalar uchun tushunchalarni izchil o'zlashtirishga yordam beradi. Aksincha, bir fan doirasida terminologik variantlarning haddan tashqari ko'pligi o'quv jarayonida semantik yuklamani oshiradi. Shu bois yangi darsliklarni yaratishda terminologik ekspertizani kuchaytirish, sohaviy terminlar lug'atlari bilan muvofiqlikni ta'minlash va yangi terminlar uchun ilmiy asoslangan izoh berish zarur. Terminologik me'yorlashtirish faqat tilshunoslarning vazifasi sifatida qaralmasligi lozim. Chunki termin muayyan fan

yoki kasbiy faoliyatga oid tushunchani ifodalaydi. Tushunchaning mazmunini eng yaxshi biladigan shaxslar tegishli soha mutaxassislari hisoblanadi. Tilshunos esa mazkur tushunchani milliy tilning fonetik, morfologik, sintaktik va semantik imkoniyatlari asosida nomlash, uning shaklini me'yorlashtirish va tizimdagi o'rnini belgilashga xizmat qiladi. Demak, zamonaviy termin yaratishning samarali modeli fan mutaxassisi, terminolog va tarjimonning hamkorligiga asoslanishi kerak. Bunday hamkorlik terminning bir vaqtning o'zida ham ilmiy, ham lingvistik jihatdan asoslangan bo'lishini ta'minlaydi. Terminologik tizimning istiqboli, avvalo, ushbu tizimni alohida-alohida lug'atlar majmui emas, balki yagona milliy ilmiy-kommunikativ infratuzilmaning tarkibiy qismi sifatida shakllantirish bilan bog'liq. Buning uchun terminologik siyosat, terminografiya, elektron lug'atchilik, ta'lim, ilmiy nashr va tarjima amaliyoti o'zaro integratsiyalashishi zarur.

XULOSA

Zamonaviy o'zbek tilining terminologik tizimi jamiyatdagi ilmiy, texnologik, iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlarga mos ravishda faol rivojlanayotgan dinamik tizimdir. Tadqiqot natijalari terminologiyaning bugungi taraqqiyotida ichki so'z yasash imkoniyatlaridan foydalanish, semantik qayta ixtisoslashuv, xalqaro terminlarni o'zlashtirish, kalkalash, ko'p komponentli terminlar yaratish, qisqartmalardan foydalanish va raqamli kommunikatsiya orqali yangi birliklarning tez tarqalishi kabi jarayonlar yetakchi o'rin tutayotganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, terminologik variantlilik, sinonimik parallelizm, me'yoriy shaklning barqaror emasligi, turli sohalarda bir xil terminning turlicha talqin qilinishi, xorijiy terminlarning nazoratsiz kirib kelishi va sohaviy terminologik lug'atlarning muntazam yangilanmasligi tizimning samarali faoliyatiga to'sqinlik qiluvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun, birinchi navbatda, o'zbek tilining zamonaviy terminologik fondini muntazam inventarizatsiya qilish, mavjud terminlarni faol, passiv, eskirayotgan, variantli va yangi shakllanayotgan guruhlariga ajratish lozim. Ikkinchidan, terminologik birliklarni elektron shaklda jamlovchi, ochiq foydalanish imkoniyatiga ega va muntazam yangilanadigan milliy terminologik platformani yaratish maqsadga muvofiq. Uchinchidan, yangi terminlarni tasdiqlash jarayonida tilshunoslar, soha mutaxassislari, tarjimonlar, muharrirlar va amaliyotchi mutaxassislarning hamkorligini kuchaytirish zarur. To'rtinchidan, termin yaratishda milliy tilning ichki imkoniyatlaridan oqilona foydalanish bilan bir qatorda xalqaro ilmiy terminologiya bilan uyg'unlik tamoyiliga amal qilish lozim. Beshinchidan, oliy ta'lim va ilmiy nashrlarda terminologik birliklarning yagona me'yoriy shakllaridan foydalanish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilishi kerak. Oltinchidan, zamonaviy terminologiyani o'rganishda korpus lingvistikasi va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali terminlarning real qo'llanish chastotasi, kontekstual xususiyatlari va variantlarini muntazam kuzatib borish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Yettinchidan, sun'iy intellekt va avtomatik matn tahlili vositalaridan terminologik monitoringda foydalanish, biroq yakuniy me'yorlashtirishni ilmiy ekspertiza asosida amalga oshirish kerak. Shunday yondashuv o'zbek tilining milliy xususiyatlarini saqlagan holda uning zamonaviy fan, texnika va xalqaro ilmiy kommunikatsiya talablariga moslashishini ta'minlaydi. Umuman olganda, terminologik tizimning rivojlanishi davlat tilining faqat lug'aviy boyligi masalasi emas, balki uning ilmiy tafakkur, ta'lim, texnologiya va professional kommunikatsiya tili sifatidagi funksional

imkoniyatlarini belgilovchi strategik omildir. Shu sababli zamonaviy o'zbek terminologiyasini rivojlantirish uzluksiz, ilmiy asoslangan va raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalashgan jarayon sifatida tashkil etilishi kerak. Bunday yondashuv natijasida o'zbek tili yangi ilmiy tushunchalarni ifodalashga qodir, ichki tizim jihatidan izchil, xalqaro terminologik makon bilan hamohang va amaliy qo'llanishda barqaror bo'lgan zamonaviy terminologik tizimga ega bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

Abduazizov A. O'zbek tili fonologiyasi va morfonologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.

Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002.

Mahmudov N. Til. – Toshkent: Yozuvchi, 1998.

O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.

O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish, davlat tili to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktabrdagi PF-5850-son Farmoni.

O'zbekiston Respublikasida o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktabrdagi PF-6084-son Farmoni.

Davlat tili haqida O'zbekiston Respublikasining Qonuni. – Toshkent, 1995.

Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. – Москва: Наука, 1977.

Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. – Москва: ЛКИ, 2007.

Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. – Москва: Издательство АН СССР, 1961.

Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: вопросы теории. – Москва: ЛИБРОКОМ, 2009.

Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. – Amsterdam: John Benjamins, 1999.

Sager J.C. A Practical Course in Terminology Processing. – Amsterdam: John Benjamins, 1990.

Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach. – Amsterdam: John Benjamins, 2000.